

REVUE BELGE
DE
NUMISMATIQUE
ET DE SIGILLOGRAPHIE
BELGISCH TIJDSCHRIFT
VOOR NUMISMATIEK EN ZEGELKUNDE

PUBLIÉE
SOUS LE HAUT PATRONAGE
DE S. M. LE ROI
PAR LA
SOCIÉTÉ ROYALE
DE NUMISMATIQUE DE BELGIQUE
AVEC L'AIDE FINANCIÈRE DU
MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE
ET DE LA CULTURE FRANÇAISE
ET DU
MINISTERIE VAN NATIONALE OPVOEDING
EN NEDERLANDSE CULTUUR

UITGEGEVEN
ONDER DE HOGE BESCHERMING
VAN Z. M. DE KONING
DOOR HET
KONINKLIJK BELGISCH
GENOOTSCHAP VOOR NUMISMATIEK
MET DE FINANCIËLE HULP VAN HET
MINISTERIE VAN NATIONALE OPVOEDING
EN NEDERLANDSE CULTUUR
EN HET
MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION NATIONALE
ET DE LA CULTURE FRANÇAISE

DIRECTEURS :

PAUL NASTER, TONY HACKENS,
MAURICE COLAERT, PATRICK MARCHETTI

CXXVIII - 1982

BRUXELLES

BRUSSEL

HUGO VANHOUDT

DE MEROVINGISCHE MUNTEN
IN HET PENNINGKABINET
VAN DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
TE BRUSSEL

EEN KATALOGUS VAN DE HEDENDAAGSE
VERZAMELING

(Platen VII tot XVI)

Het Penningkabinet te Brussel kan fier zijn over zijn uitgebreide verzameling Merovingische munten, het resultaat van jarenlang samenbrengen via aankopen en schenkingen. Zo vindt men er de Merovingische munten uit de verzameling de Robiano in terug alsook verschillende kleinere schenkingen. In 1924 werd de Universitaire stichting eigenaar van de verzameling de Jonghe die, na een bepaalde tijd in leen te zijn gegeven, definitief werd overgedragen aan het Penningkabinet. Meer dan de helft van de huidige verzameling belandde er via deze weg. Alhoewel alle gegevens ontbreken zou de massale aanwezigheid van Merovingische munten uit onze gewesten in deze verzameling kunnen verwijzen naar vindplaatsen in onze streken. B. de Jonghe bezat tevens 10 munten afkomstig van de goudschat van Escharen (Nederland); het overblijvende en belangrijkste deel van deze muntschat bevindt zich in het Penningkabinet te Den Haag.

Deze catalogus van de Merovingische munten is bedoeld als beschrijving en klassificatie, in de hoop dat dit later na discussies verhelpt aan de huidige twijfelachtige toeschrijvingen van enkele exemplaren. De beschrijving van enkele unieke stukken beklemtoont de hoge numismatische waarde van de verzameling.

De catalogus werd chronologisch opgevat. De Merovingische numismatiek wordt ingedeeld in vier duidelijk te scheiden perioden

waarvan de eerste drie de goudaanmunting betreffen, gaande van de imitaties van Romeinse solidi en trienten tot het einde van de 7de eeuw. Hierna ontstond een plotse verdwijning van het goud met de spectaculaire opkomst van het zilvergeld, de vierde periode. De Merovingische aanmuntingen van Theodebertus I tot vlak voor de regeringsperiode van Pepijn de Korte in het midden van de achtste eeuw waren eigen creaties. De Merovingische muntslag duurde iets meer dan twee eeuwen.

De eerste periode bevat de slaafse imitaties van de Romeinse munten zoals de gouden solidus en triens en de zilveren siliqua en zijn onderverdelingen. Deze munten waren in feite de instandhouding van een werkwijze die werd begonnen door de Franken, Bourgondiërs en Gothen. Het aanmunten evolueerde geleidelijk tot een koninklijk recht, wat ertoe leidde dat de imitaties van de gangbare goudmunten de naam van de vorst vermelden (tweede periode). Doch langzaam kwam de muntslag in handen van de muntmeesters wiens eigenlijke maatschappelijke situatie, bankiers of koninklijke onderdanen, nog niet duidelijk is. Dit leidde tot de derde periode waarin deze personen, naast de naam van de koning, hun eigen naam en die van het muntatelier vermelden. De verschillende combinaties van deze drie vermeldingen in groepen van twee vindt men terug. Tijdens de vierde periode ontstaan de denarii en de sceatta's waarop vooral plaatsnamen en gezagsdragers — al dan niet onder de vorm van een monogram — worden vermeld; soms leest men de muntmeester.

De indeling van deze catalogus geschiedt aldus :

- I : Merovingische imitaties van Romeinse en Byzantijnse munten.
- II : Koninklijke Merovingische munten zonder ateliervers melding.
- III : Merovingische munten met ateliervers melding of -toeschrijving, ingedeeld per land en alfabetisch gerangschikt per atelier.
- IV : Voorlopig niet toegeschreven munten, indien mogelijk gerangschikt volgens omschrift.
- V : Munten afkomstig van de muntschat van Escharen.

264. ?

Triens

vz. : Een persoon lopend n.r. ; errond en binnen een cirkel : zie 264A.

kz. : Een gestyleerde Victoria in vooraanzicht met een kruis en een ander voorwerp vasthoudend ; enkele punten in het veld ; errond en binnen een cirkel : zie 264B.

Au - 13,9 mm - 1,35 g - ↓ - ZF.

1914.

De muntschat van Escharen

De verzameling van de Koninklijke Bibliotheek kan het mooist worden afgesloten met het gedeelte van de muntschat van Escharen dat zich hier bevindt.

Escharen is een klein plaatsje in de Nederlandse provincie Noord-Brabant, gelegen tussen 's Hertogenbosch en Nijmegen, naast het dorpje Grave. Escharen kan historisch terugblikken op een Romeinse bewoning gelegen langs de Romeinse baan Maastricht-Nijmegen. Belangrijk is de ligging aan de linkeroever van de Maas en onmiddellijk in de omgeving van Nijmegen, het belangrijkste toenmalige centrum van het lage-Rijn bekken.

Op 16 april 1897 ontdekten twee boerenzonen op 60 cm diepte een dubbelconisch potje uit de Merovingische periode, bevattende 66 goudstukken, solidi en trientes. De vondst in kwestie werd toen sterk aangevochten wat haar echtheid betrof (1). De recentste en meest volledige studie van dit numismatisch gegeven werd gepleegd door J. Lafaurie (2), en dit in een economische kontekst.

(1) M. DE MAN, *Trouvaille de monnaies mérovingiennes à Escharen*, in *Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde*, VI, 1898, blz. 147-150. ; J. LAFAURIE, *Twee 6de eeuwse muntvondsten uit Nederland*, in *De Geuzenpenning*. VIII, Juli 1958, blz. 25-28, kaart. ; J. LAFAURIE, *Le trésor d'Escharen*, in *RN*, 6e s., II, 1959-60, blz. 153-210 + pl., kaart. ; R. SERRURE, *Monnaies mérovingiennes fausses*, in *Gazette num.*, II, octobre 1897, blz. 8-10. ; C. WILDE en H. J. DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ, *La trouvaille d'Escharen*, in *RBN*, 1898, blz. 253-272, pl. VI-VIII ; C. WILDE en H. J. DOMPIERRE DE CHAUFÉPIÉ, in *Gazette num.*, juillet 1898, blz. 124-125.

(2) J. LAFAURIE, *Le trésor d'Escharen*, in *RN* 6e s., II, 1959-1960, blz. 153-210 + pl., kaart.

De munten werden grotendeels (36 stuks) aangekocht door M. Dampierre de Chaufepié voor rekening van het Nederlandse Muntenkabinet waar ze nu nog vertoeven. Tien exemplaren rusten in de verzameling van het Belgische Penningkabinet te Brussel waar ze via de verzameling van B. de Jonghe sinds 1924 een aanwinst zijn.

In deze muntvondst zijn de ateliers van de Rijn- en Maasvallei ook sterk vertegenwoordigd : Bonn, Keulen, Magnia vico (gesitueerd in de onmiddellijke nabijheid van Nijmegen), Tiel, Hoei, Maastricht en andere plaatsen die aan de Friese aanmunting worden toegeschreven maar die nog niet kunnen worden gelocaliseerd. In het totaal behoren minstens 44 stukken tot deze groep. Inderdaad « minstens » omdat een stuk onbekend is gebleven daar het dadelijk na het vinden aan een goudsmid werd verkocht, voor 1,50 gulden. De rest van deze muntschat is samengesteld uit Byzantijnse munten en hun imitaties, én munten van enkele ateliers in het huidige Frankrijk.

Het geheel zou op het einde van de zesde eeuw zijn verborgen. Een reden waarom is moeilijk te geven, doch de hypothese dat het iets kan te maken hebben met de machtstwisten in die periode wordt niet bewezen.

265. **Magnia Vico** (nabij Nijmegen – Nederland) ⁽¹⁾

Solidus

vz. : Een geharnaste buste met helm en diadeem in vooraanzicht, in de rechterhand een lans naar rechts over de rechterschouder. Errond, binnen een cirkel : zie 265A.

kz. : Een kruis op twee treden boven een bol, die geflankeerd wordt met de cijfers V en II. Aan de uiteinden van het kruis twee punten. Errond, binnen een cirkel : zie 265B. (Magnivico).

(1) Ondanks dat Nijmegen nooit een plaatselijke zetel van gezagsdaggers is geweest in de Merovingische periode, werden er solidi en trientes geslagen. De echtheid van deze munt werd zeer betwist wegens de onjuiste waarde aanduiding VII op de keerzijde. Later werd elders de echtheid bevestigd door het vinden van een solidus met eenzelfde fout in de waarde aanduiding, dus VII in plaats van het drievoud. De keerzijdelegende bevat Magnia vico. Magnia is hier naast Niomago een tweede plaatsnaam op dezelfde munt en wel degelijk geen muntmeesternaam. De vondst bevat zo twee ateliers, Magnia vico en Teledanus (Tiel) die sterk afhankelijk moeten zijn geweest van Nijmegen. Een juiste plaatslocalisering voor Magnia wordt in de huidige agglomeratie van Nijmegen gezocht.

Au - 21,4 mm - 4,14 g - ↓ - PR.

Inv. F.U., M 111 ; Inv. 7102.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 26a - pl. VIII ; J. L, nr. 24-25.

266. **Magnia Vico** (nabij Nijmegen - Nederland)

Triens

vz. : Een geharnaste buste met een helm en een diadeem van parels n.r., errond, binen een cirkel : zie 266A.

kz. : Een kruis staande op een bol bovenop de lijn van de afsnede, het armuiteinde van het kruis is telkens geflankeerd met twee punten. De bol is geflankeerd met de cijfers V en II, errond, binnen een cirkel : zie 266B (Magnivico).

Au - 15,4 mm - 1,35 g - ↓ - ZF.

Inv. F.U., M 112 ; Inv. 7103.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 27d - pl. VIII ; J L, 26-30.

267. **Teledanus** (Giel - Nederland)

Triens

vz. : Een buste met krijgsmantel en een diadeem van parels n.l., errond, binnen een cirkel : zie 267A.

kz. : Een latijns kruis staande boven een bol op de lijn van de afsnede, het kruis geflankeerd in de onderste kantons met de letters Я en Λ, errond, binnen een cirkel : zie 267B ; in de afsnede : zie 267c.

Au - 13,2 mm - 1,46 - ↑ - F.

Inv. F. U., M 113 ; Inv. 7104.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 29h - pl. VIII ; J L, 31-34 ; P 1366 ; B 4235.

268. **Bona** (Bonn - West-Duitsland)

Triens

vz. : Een buste met een krijgsmantel, een helm en een diadeem n.r., errond, binnen een cirkel : zie 268A, retrograde.

kz. : Een staande Victoria in vooraanzicht op een voet, met in de linkerhand een wereldbol met kruis waaronder een achtpuntige ster. In de rechterhand een krans met links ervan een W. Errond, binnen een cirkel : zie 268B.

Au - 14,1 - mm - 1,38 g - ♀ - F/ZF.

Inv. F.U., M 114 ; Inv. 7105.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 21b · pl. VII ; J L, 18-23 ; B 6140.

269. **Colonia** (Keulen - West-Duitsland)

Triens

vz. : Een buste met een krijgsmantel en diadeem n.r., errond :
 zie 269A (1)

kz. : Een staande Victoria op een voet n.l., een kruis vast-
 houdend, errond : zie 269B.

Au - 13,0 mm - 1,35 g - ♂ - ZG.

Inv. F.U., M 115 ; Inv. 7106.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 20c - pl. VI ; J L, 12-17 ; P 1169 ; B 1602.

270. **Triectum** (Maastricht - Nederland)

Chaghomiris. mm

Triens

vz. : Een buste met gestyleerde haren n.r., errond : zie 270A.

kz. : Een kruis op een trede met in de bovenste kantons enkele
 punten, errond en binnen een cirkel : zie 270B.

Au - 13,5 mm - 1,17 g - → - ZF.

Inf. F.U., M 116 ; Inv. 7107.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 23 - pl. VIII ; J L, nr. 39-40 ; B 6461.

271. **Frisia** (een plaats in Friesland - Nederland)

Audulfus (2) mm ?

Triens

vz. : Een buste met krijgsmantel en een diadeem van parels
 n.r., errond : zie 271A.

(1) Deze munt van het Penningkabinet te Brussel is sterk beschadigd, zodat de omschriften werden geïdentificeerd via een triens in de Nationale Bibliotheek te Parijs (P 1169), een munt die met dezelfde stempels werd geslagen, maar minder beschadigd is.

(2) De naam Audulfus kan waarschijnlijk niet worden toegeschreven aan een muntmeester, doch vermoedelijk aan een gezagsdrager. Het is echter zeer moeilijk dit te bevestigen. Het vermoeden komt als gevolg van de legende op de keerzijde. Het zijn enkel gezagsdragers die hun naam vermelden voorafgegaan met het woord VICTORIA.

kz. : Een latijns kruis op een bol boven de lijn van de afsnede, in de onderste kantons respectievelijk de letters A en W hangend aan de horizontale armen, zespuntige ster r. in veld, errond : zie 271B ; in de afsnede : onleesbaar.

Au - 13,4 mm - 1,52 g - ↑ - F/ZG.

Inv. F.U., M 117 ; Inv. 7108.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 18a - pl. VII ; J L, nr. 43-44 ; P 1197 ; B 1528.

272. Imitatie Justinianus I (? Friesland - Nederland)

Triens

vz. : Een buste met krijgsmantel, helm en een diadeem van parels n.r., errond binnen een cirkel : zie 272A.

kz. : Een n.r. lopende Victoria in vooraanzicht met in de linkerhand een kruis op wereldbol en in de rechterhand een krans, errond binnen een cirkel : zie 272B ; in de afsnede : zie 272c.

Au - 15,1 mm - 1,40 g - ↓ - PR.

Inv. F.U., M 118 ; Inv. 7109.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr 5a - pl. VI ; J L ; nr. 41-42 ; B 56.

Deze imitatie kan slechts zeer voorzichtig (maar hoogst waarschijnlijk) worden toegeschreven aan Friesland, daar alle exemplaren van dit stempelpaar werden gevonden in Noord Nederland en in de muntvondst van Mommeren (Moezelvallei).

273. Type met paard (Friesland - Nederland)

Triens

vz. : Een paard lopend n.r., de kop draaiend n.l., het omschrift is niet leesbaar, maar zou kunnen zijn : zie 273A.

kz. : Een latijns kruis op voet met in de twee rechtse kantons een X, in de andere twee een vierpuntige ster en erboven een punt. Errond een moeilijk leesbaar omschrift : zie 273c, retrograde.

Au - 10,2 mm - 1,24 g - ↑ - F.

Inv. F.U., M 119 ; Inv. 7110.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 31 - pl. VIII ; J L, nr. 46-59.

274. **Type met paard** (Friesland - Nederland)*Triens*

vz. : Idem als 273.

kz. : Een latijns kruis op voet met in de twee rechtse kantons een X, in de twee andere een vierpuntige ster en erboven een punt. Errond een moeilijk leesbaar omschrift : zie 274A, retrograde.

Au - 10,5 mm - 1,37 g - \uparrow - F/ZF.

Inv. F.U., M 120 ; Inv. 7111.

1924, verz. de Jonghe.

WD, nr. 31 - pl. VIII ; J L, nr. 46-59.

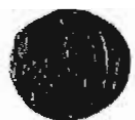
RÉSUMÉ

La collection des monnaies mérovingiennes du Cabinet des Médailles de Bruxelles, dont le catalogue a été dressé ici, provient, pour plus de sa moitié, du don par la Fondation Universitaire, en 1924, de la collection de Jonghe, qui comptait notamment dix pièces de la trouvaille d'Escharen (Pays-Bas).

Le catalogue suit l'ordre chronologique de ce monnayage qui a connu plusieurs phases : imitations serviles des pièces romaines et byzantines, monnaies d'or toujours imitées mais portant le nom du roi, apparition de la mention du nom d'un monétaire ou du lieu d'émission, pour finir par un retour à la frappe de l'argent.

Ont été cataloguées successivement :

1. les imitations serviles de monnaies romaines et byzantines
2. les monnaies royales sans mention de lieu de frappe
3. les monnaies avec mention de lieu ou susceptibles d'être attribuées à un lieu déterminé
4. les monnaies actuellement non encore attribuables, classées, autant que possible par légendes
5. les monnaies du trésor d'Escharen ; celui-ci, découvert en 1897 et vraisemblablement enfoui à la fin du sixième siècle, contenait 66 monnaies d'or. Le Cabinet des Médailles de La Haye en possède 36.

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

